

14. Izbrane teme iz zgodovine kazenskega prava

Literatura: Vilfan Uvod v pravno zgodovino, str. 150-57

Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, str. 261-269, 397-404, 511-513

Vilfan, Zgodovinska pravotvornost in Slovenci, str. 280-286, 455-473

Ta kratki pregled nudi predvsem vpogled v glavne smeri razvoja kazenskega prava. To se razvija kot varstvo temeljnih vrednot, ki jih lahko ogroža član skupnosti ali pripadnik druge skupnosti. V prvem primeru gre za različne ukrepe discipliniranja članov skupnosti, ki v skrajnem primeru lahko seže do izobčenja člana. V drugem primeru gre za maščevanje. Razvoj gre od popolne oblasti voditelja skupnosti k omejevanju njegovega ravnanja. Enako gre razvoj od neomejenega maščevanja, do omejevanja in na koncu do nadomeščanja maščevanja z premoženjskim nadomestilom. Zato je vse do konca srednjega veka v evropskem kontinentalnem pravu včasih težko ločiti med premoženjsko kaznijo in odškodnino.

Druge značilnosti razvoja kazenskega prava so postopno prehajanje v sfero javnega prava, kjer nazadnje država prevzame monopol nad kaznovanjem. Odgovornost širše skupnosti nadomešča odgovornost posameznika. Pri tem se vse bolj upoštevajo okoliščine dejanja in osebnostne lastnosti storilca (krivda). S povečevanjem družbenih razlik se te razlike prenašajo tudi na področje kazenskega prava. Ko prevladajo razmišljanja o enakosti pred zakonom se zmanjšujejo tudi razlike.

Kazensko pravo starega in srednjega veka imata vrsto podobnih lastnosti. Ključna razlika je v tem da sužnjelastniške skupnosti dolgo ne omejujejo lastnika sužnja v kaznovanju, kadar ne gre za dolžniškega sužnja. Večino tega časa je storilec odgovoren za dejanje ne glede na okoliščine, čeprav je spoznanje, da nekatera dejanja lahko stori le določena oseba zelo staro. Razmišljanje o preprečevalni vlogi kazenskega prava vodi k javnosti in krutosti kaznovanja. Kazniva dejanja in kazni v zapisih prava so le primeri, in ne pomenijo, da niso kaznovali tudi drugih dejanj in drugače. Pestrost kazni, ki je značilna za srednji vek, kaže, da je bilo kaznovanje odvisno tudi od domiselnosti tistih, ki so izrekli kazen. Pregarjanje storilca kaznivega dejanja je večinoma stvar žrtve ali njegove skupnosti. Ko se organi javne oblasti razglasijo za preganjalce kaznivih dejanj in izvrševalce kazni, je še mogoče, da se storilec in žrtev dogovorita o premoženjskem nadomestilu, medtem ko kaznovani storilec še ni varen pred maščevanjem. Nedoločnost kaznivih dejanj in kazni se zavleče celo v novi vek. Izvajanje kazenskega prava je vir dohodkov praktično do odprave patrimonialne oblasti. Patrimonialna oblast je razlog, da srednjeveško kazensko pravo loči med lažjimi dejanji, ki jih kaznujejo zemljiški gospodje in težjimi, za katera so pristojna »višja« krvna sodišča. Za slednja nastanejo prve norme, medtem ko so lažja največkrat prepuščena običajnem u pravu.

Začetek novega veka je v znamenju normiranja kazenskega prava v posebnih normah. V vse večji meri se uveljavijo prostostne kazni, ki postopno nadomeščajo telesne. Toda skrajnosti kot preganjanje čarovnic in uporaba torture doživijo svoj vrhunec v začetku novega veka. Pod vplivom racionalizma, naravnopravne šole in razsvetljenstva pridejo pod vprašaj krute telesne kazni in pojavi se celo dvom v upravičenost smrtne kazni. Do srede 19. stol. prodre pravilo, da kaznovanje ni dopustno, ne da bi bila z zakonom določena kaznivo dejanje in kazen. Nastanejo moderni kazenski zakoniki, ki upoštevajo naklep in prosto voljo storilca, pri mladoletnih storilcih se kot olajševalna okoliščina upošteva slaba vzgoja. Novi zakoniki ločujejo med materialnim in procesnim kazenskim pravom

Namen kazenskega prava

I. Izvor in smeri razvoja

Zveza z religioznimi predstavami

Varstvo reda znotraj skupnosti in varstvo navzven – brezpokojsnost in maščevanje

Smeri razvoja: poddržavljanje kazenskega prava, individualizacija odgovornosti, upoštevanje krivde, diferenciacija glede na družbeni položaj storilca in žrtve

II Maščevanje

Pojem maščevanja in fajda (mirovno gibanje)

Razvoj maščevanja: neomejeno maščevanje – neomejeno glede osebe (kolektivna odgovornost) in glede razmerja med dejanjem in maščevanjem; omejeno maščevanje (talion); vera (premirje in azil); pokora; poravnava (družbeno razlikovanje in vmešavanje oblasti)

Maščevanje ob oblastnem kaznovanju: poklik in pustošenje

Skorajda ni razlik med odškodninskim in kazenskim pravom

III. Kazensko pravo v srednjem veku

Storilec in odgovornost

Kazniva dejanja: nedoločenost kaznivih dejanj; težje kazenske zadeve in krvno sodstvo,

Kazen – nedoločenost kaznovanja

Preventivni namen kaznovanja – splošna in posebna prevencija;

Značilnosti srednjeveškega kaznovanja: javnost – splošna prevencija in spektakel – v

Amiensu si kupijo na smrt obsojenega;

Surove telesne kazni – kulturne obeti in legende o mučencih

Družbeno razlikovanje

Raznovrstnost kazni: premoženjske – donosnost sodstva, sramotilne, telesne, po spolu in glede na dokazanost dejanja, povratek k talionu, prostostne kazni – veslanje in vleka ladij

IV. Novoveško kazensko pravo

Normiranje kazenskega prava: Malefični red, deželni redi za deželska sodišča, Carolina, prepletanje materialno- in procesnopravnih določb

Ostanki srednjeveškega prava, preganjanje čarovništva

Tortura in inkvizicijska maksima, strogost postopka

Uveljavljanje prostostnih kazni – zapor in manufaktura – vloga protestantskega pogleda na delo – skrivanje slabega in neprijetnega, izganjanje storilcev celo na druge kontinente

Reforme: naravno pravo in razsvetljenstvo – Beccaria in Jelenc,

Opuščanje torture in Theresiana

Zakon o hudodelstvih in kaznih 1787 – naklep in prosta volja, vprašanje smrtne kazni

Zakonik o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih 1803 – predmarčna doba, olajševalne okoliščine

Ločitev materialnih in procesnopravnih kodifikacij

Ključni pojmi: brezpokojsnost, izobčenje, maščevanje, kompozicija, krvnina, pokora, talionsko načelo, odsevna kazen, poklik, pustošenje, tortura, oficialna maksima, inkvizicijsko načelo, specialna in generalna prevencija, malefični red, Carolina, redi za deželska sodišča, prostostne kazni, Theresiana, Beccaria

Vprašanja:

Glavne tendence v razvoju kazenskega prava ?

Razvoj maščevanja?

Zakaj so razlike med lažjimi in težjimi kaznivimi dejanji v srednjem veku?

Bistvene značilnosti srednjeveškega kazenskega prava?

Zakaj so srednjem veku tako pogoste premoženjske kazni?

Norme kazenskega prava v začetku novega veka?

Ideološki razlogi za uvedbo prostostnih kazni?

Reforme kazenskega prava, razsvetljenstvo in naravno pravo?